

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 25 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2025 • 286-296

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: cuilah.1636269

BATICILIĞIN ÖNDE GELEN SİMLERİNDEN ABDULLAH CEVDET'İN TÜRK İNKILABINA BAKIŞI

Abdullah Cevdet, a Leading Figure of Westernism: His View of the Turkish Revolution

Ramazan UÇAR

Prof. Dr. Ramazan Uçar, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye

Prof. Dr. Ramazan Uçar, Süleyman Demirel University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion, Isparta, Türkiye

ramazanucar@sdu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-8656-4434>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 09.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 24.06.2025

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2025

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ramazan Uçar)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Türkiye. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

BATICILIĞIN ÖNDE GELEN SİMLERİNDEN ABDULLAH CEVDET'İN TÜRK İNKILABINA BAKIŞI

Abdullah Cevdet, a Leading Figure of Westernism: His View of the Turkish Revolution

Öz

Toplumların düşünsel açıdan en verimli dönemleri, hızlı sosyal değişimler yaşadığı süreçlere tekabül etmektedir. Türk Toplumunu açısından Osmanlı Devleti'nin son zamanları da böyle bir dönemdir. Toplumun ve devletin kurumlarının kan kaybettiği bir dönemde birçok Türk aydını kendi düşünce dünyası çerçevesinde çözüm önerileri üretmiş ve bunu paylaşmıştır. Abdullah Cevdet de Batıcı akımın önde gelen bir temsilcisi olarak pek çok konuda düşüncelerini ifade etmiş, kendisi açısından topluma yol gösterici olmaya gayret etmiştir. Çalışma, özellikle Cumhuriyet rejimini Türk toplumu için kurtuluş reçetesi olarak gören Mustafa Kemal Atatürk ve gerçekleştirdiği inkılaplara dair Abdullah Cevdet'in değerlendirmelerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu değerlendirmelerin üzerinden yaklaşık bir asır geçmiş olmasına rağmen günümüzde güncelliğini koruduğu ifade edilebilir. Çalışma, dokümantasyon yöntemiyle Abdullah Cevdet'in fikir ve düşüncelerini paylaştığı "İctihad Dergisi" özelinde gerçekleştirilmiş; analiz, yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Böylelikle Abdullah Cevdet'in Cumhuriyet inkılaplarının toplumsallaşmasına güçlü bir düşünsel destek verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Türk Toplumunu, Batılılaşma, Abdullah Cevdet, Türk İnkılabı

Abstract

The most intellectually productive periods of societies are those that correspond to periods of rapid social change. For Turkish society, the last period of the Ottoman Empire was such a period. In a period when the society and the institutions of the state were bleeding, many Turkish intellectuals produced and shared solutions within the framework of their own world of thought. Abdullah Cevdet, as a prominent representative of the Westernist movement, expressed his thoughts on many issues and endeavoured to guide the society in his own way. This study aims to analyse Abdullah Cevdet's evaluations of Mustafa Kemal Atatürk and the reforms he carried out, especially those who saw the Republican regime as a recipe for salvation for Turkish society. Although nearly a century has passed, it can be stated that these evaluations are still relevant today. This study employed a documentation method, focusing on Abdullah Cevdet's 'İctihad Magazine,' where Abdullah Cevdet shared his ideas and thoughts, and analyses and evaluations were then conducted. The conclusion reached is that Abdullah Cevdet provided strong intellectual support to the socialisation of the Republican reforms.

Keywords: Sociology of Religion, Turkish Society, Westernisation, Abdullah Cevdet, Turkish Revolution

GİRİŞ

Toplumların en karakteristik özelliklerinden biri değişimdir ki süreç içinde değer, norm, tutum, davranış ve anlayışta meydana gelen çeşitlenmeye paralel olarak sosyal yapı ve kurumlardaki farklılaşmaya tekabül etmektedir. Toplumlar çeşitli sebeplerle değişime maruz kalmaktadır. Söz konusu değişimin ivmesi toplumun değişime açık/kapalı olmasıyla ilişkilidir. Toplumda var olan durumdan başka bir duruma geçiş ya da hâlihazırdaki durumun çeşitlenmesi veya başkalaşması şeklinde izah edilen değişim¹ girift ve akışkan özellikteki toplum için açıklayıcı kavram özelliği taşımaktadır.² Toplumlarda değişim bazen bir taban hareketi olarak ortaya çıkarken bazen de yukarıdan aşağıya doğru (zorunlu) gerçekleşebilmektedir. Toplumsal değişim, süreç içinde gerçekleşir. Toplumlarda değişim sürecinin kısa, orta ya da uzun vadeli olması, değişimin algılanışı ve tetikleyici unsurların fonksiyonelliği ile bağlantılıdır. Çünkü fiziki çevre, kültür, bilim ve teknoloji, politika, din, kitle haberleşme, ekonomi, göç, demografi vb. pek çok faktör toplumsal değişime üzerinde etkili olmaktadır.³ Söz konusu faktörlerin Türk toplumunun yaşadığı değişim süreçlerinde de etkili olduğu görülmektedir.

Tarihi süreç içinde Türk toplumunu üç ana evrede ele almak mümkündür. Bunlar; Müslümanlık öncesi, Müslümanlık sonrası ve Cumhuriyet dönemidir. Ele alınan konu gereği bu dönemlerden Cumhuriyet'e geçiş süreci üzerinde durulacaktır. Türk toplumunun Cumhuriyet rejimi ile buluşması toplumsal bir talepten daha ziyade yönetici sınıfın toplum için söz konusu idare şeklini uygun görmesine dayanmaktadır. Farklı bir ifade ile cumhuriyet rejimine geçiş bir taban hareketinin sonucunda gerçekleşmemiştir ve tepeden inmeci bir özellik taşımaktadır.⁴ Durum böyle olunca Cumhuriyet ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen inkılaplara yönelik bazı sosyal kesimler tarafından ciddi bir muhalefet yapıldığı görülmektedir. Yaklaşık bir asır önce Cumhuriyet rejimi devrimlerine muhalifliği ile öne çıkan sosyal kesimlerin ardılları günümüzde hala Cumhuriyet idaresi/sistemi ile hesaplaşma düşüncesindedir. Diğer yandan Cumhuriyet rejimi ve devrimlerini hararetle savunan bir sosyal kesimin olduğu da bir gerçekliktir. Türkiye'de Cumhuriyet rejimini ve devrimlerini daha çok "asrileşme", "çağdaşlaşma", "batılılaştırma" taraftarı olanların sahiplendiği ve savunduğu görülmektedir. Söz konusu kavramlarla özdeşleştirilen pek çok aydın Cumhuriyet inkılabı ve devrimlerini gerçekleştirmeden önce dillendirmiş, toplumsal zemin bulmasına öncülük etmeye çalışmışlardır. Bu aydınların önde geleni Abdullah Cevdet'tir ki; siyasi, sosyal, kültürel, dini vb. pek çok alanda değişim taraftarı olarak tanınmıştır.

Abdullah Cevdet, ileri sürdüğü düşünceleri dolayısıyla sert eleştirilere uğramış kendisi için "Zındık", "Dinsiz", "Kâfir", "Batı Hayranı" "Batı Uşağı" vb. kavramlar dahi kullanılmıştır. Geleneksel İslami hassasiyetleri yüksek bir ailede dünyaya gelen ve büyüyen Abdullah Cevdet'in fikir ve düşünceleri, İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye'ye girişiyle birlikte tamamen değişmiş ve Pozitivist⁵ bir anlayışa sahip olmuştur ki, bunda Tıbbiye'deki arkadaş grubunun etkisi büyüktür.⁶ Tanrı-Evren-İnsan kavramları üzerine yoğunlaşan ve sorgulamalara girişen Abdullah Cevdet, Felix Isnard'ın "...Dinler umumilik çağlarında çok eskilerde yararlı olabilmıştır. Fakat hiçbir müspet ve doğal temele dayalı olmadıkları için, insanlar eğitim gördükçe gelecekte kaybolup gideceklerdir... Dinler kendi başlarına insanlığı yönetmeye yeterli olan ilkelere dayalı sağlam ve gerçek bir morale yerlerini terk edeceklerdir. Çok söylenilen "bize din gerekli" halk deyişinin yerine

¹ Joseph Fichter, *Sosyoloji nedir?*, çev. Nilgün Çelebi (Konya: Atilla Kitabevi, 2001), 166.

² Nur Vergin, *Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000), 186.

³ Mustafa Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilim)* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 248-250.

⁴ Ramazan Uçar, Esra Demir, Yasemin Tarcan, "Din ve Değişim Bağlamında Türk Toplumunu", *Toplumbilimleri Dergisi*, 16/33, 2022, 225-236.

⁵ Murtaza Korlaelçi, *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986); Mehmet, Akgül, *Türk Modernleşmesi ve Din* (Konya: Çizgi Kitabevi, 1999).

⁶ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 221-250; Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 244; Ramazan Uçar, *Abdullah Cevdet'te Din ve Batılılaştırma*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 79.

*biz diyoruz ki, moral ahlak gereklidir...”*⁷ anlayışından hareketle düşünsel dinginliğe ulaşmıştır ki, “...ilim havasın dinidir, din avamın ilmidir...”⁸ ifadelerini kullanarak dine dair temel felsefesini ortaya koymuştur. Din konusunda söz konusu anlayışa sahip olsa da Türk toplumunun dini duyarlılığını bildiği için, hedeflediği toplumsal değişime temel oluşturma adına İslam dininin naslarına atıfta bulunmaktan da geri durmamıştır.

1. İnkılabın Mimarı Mustafa Kemal

Abdullah Cevdet, I. Dünya savaşı sonrasında büyük mücadeleler ile Osmanlı Devleti’nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve onun kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk’ü gerçekleştirdiği uygulamalar üzerinden takdirle karşılamış ve devrimlerin önde gelen destekleyicilerinden olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk milletinin yıllardan beri ümitle beklediği bir lider olduğunu ve ona olan hayranlığını; “... Mustafa Kemal Paşa hakkında duyduğum hayranîyet ve takdiri yazmaya, ne imkan-ı tam var ne de lüzum-ı kat’i: O kendi hayatına münevver, azim ve iradesiyle bir kaside yazmıştır ki, asırlarca mevzu-ı hayranîyet olacaktır. Yapılması herkese güç görünen bir şeyi yapmak eser-i hünerdir; fakat yapılması herkese muhal görünen bir şeyi yapmak eser-i dehadır. Mustafa Kemal’in bütün evsafıyla bir deha olduğuna şüphe yoktur... Güzel söyleyenler çoktur; fakat söylediklerini yapanlar azdır. O ekseriya söylemeden evvel yapan, sonra söyleyen bir hatiptir...”⁹ ifadeleri ile dile getirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması, Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilan edilmesi vb. yenilikler gerçekleştirilmesi oldukça zor olan değişimler şeklinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda Abdullah Cevdet, “Mustafa Kemal, milletin cismîni ve canını kurtarmak burcuna hamîl oldu. Bu ne muazzam burçtur. Bugünün peygamberi Mustafa Kemal’dir. Millete zincirler imal, cehennemler inşa eden zebaniler tasvir eden ressamzadeler değildir... Mustafa Kemal’siz biz Semerkand, Taşkend, dereke-i sefaletine düşecektik. Hükümet-i diniyenin bize gösterebileceği yolun menbaası bu idi. Bu medenî ve asrî peygamber bir nübüvvet-i aklıye ile gelir. Onu gönderen sema değildir. Onu gönderen Türk kavminin edvar-ı ibtidaiyyede ruhunun ilk meyl-i prestijini güneşe göstermiş olmasıdır. Türk uşak, köle kalmaya istidadsızlığının efendi olmaya liyakat ve azminin mevlüdüdür...”¹⁰ diyerek milletimizi hem siyasi esaretten hem de fikri esaretten Atatürk’ün kurtardığını, onunla birlikte Türk milletinin kaderinin değiştiğini dile getirmiştir. Asırlarca saltanat ile idare edilen bir toplumun bir anda “kendi kendini idare etmek” anlamına gelen Cumhuriyet sistemine geçiş içselleştirip sindirmesi kolay olmamıştır. Kendisini padişahın kulları şeklinde inşa eden toplumsal yapının karar alma mekanizmasının içine girerek sorumluluk üstlenmesi risk barındırmaktadır ki, henüz toplum buna hiç hazır değildir. Abdullah Cevdet, Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk Milleti adına vizyoner tutumunu peygamberlik müessesesi ile eşdeğer görmektedir. Çünkü peygamberler içinde yaşadıkları toplumlarını bulundukları girdaptan kurtararak yeni bir yaşam felsefesi oluşturmuşlardır. Mustafa Kemal Atatürk’e dair bu abartılı söylemin arkasında Abdullah Cevdet’in yıllardır savunduğu düşüncelerinin (Saltanat ve Hilafetin Kaldırılması, Latin Harflerinin Kabulü, Medreselerin Kapatılması, Tevhid-i Tedrisat vb.) icraata geçirilmesini görmek mümkündür. Çünkü o, söz konusu düşünceleri dolayısıyla dönemin öne çıkan bazı düşünürleri tarafından ötekileştirilerek sert bir şekilde eleştirilmiştir. Abdullah Cevdet’in bu söylemi kendisinin eserlerini okuyarak düşüncelerinden istifade edecek sosyal kesimlerin önyargı sahibi olmalarına, kulaklarını tıkamalarına, gözlerini kapamalarına sebebiyet verirken; Mustafa Kemal Atatürk’ü de zan altında bırakmıştır. Diğer yandan bu aşırı söylemin arkasında yeni dönemde kendisi adına siyasi ve idari beklentilerinin olması da muhtemeldir. Özellikle saltanatın kaldırılması ile ilgili olarak; “... Kızb üzerine, iğfal üzerine, hırs-ı istibdad üzerine kurulu hilafet müessesesi mukavvadan yapılmış bir bina gibi hak ile yeksan oluyor... Altı yüz seneden beri umumiyetle kırk yaşına gelmiş aslan gibi evladını kendi gözü önünde celladlara boğduran, beş kardeşi bir günde parçalatan mensuhalar ocağı bir zulüm ve fesad müessesesinden

⁷ Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981), 13.

⁸ Abdullah Cevdet, *Hadd-ı Te’cip, Ahmet Rıza Bey’e Açık Mektup*, (İstanbul: İctihad Matbaası, 1912), 65.

⁹ Abdullah Cevdet, “Dumlupınar, Gazi Mustafa Kemal Paşa”, *İctihad*, no:170 (1924), 3429.

¹⁰ Abdullah Cevdet, “Daima Daha İleri Daha Yüksek”, *İctihad*, no: 188 (1925), 3706.

*Türkiye tathir etmek istiyor...*¹¹ ifadelerini kullanarak Osmanlı'da iktidarı ele geçirenin şehzadenin kardeşlerini boğdurmasını sert bir dille eleştirmiştir. Literatüre kardeş katli olarak da geçen bu uygulama, Fatih Sultan Mehmet döneminde meşruiyet zeminine oturtulmuştur. Söz konusu uygulama Osmanlı Devleti'nde asırlarca sürdürülmüş ve öldürme/yok etme sistemi/sistemsizliği yerine yaşatma üzerine inşa edilmiş anlayışın hâkim olduğu bir öneri getirilememiştir. Özellikle ulema sınıfı katli meselesinden rahatsızlık duyduğunu ifade etme gereği duymamıştır. Bu durum anlaşılabilir bir gerçekliğe işaret etmektedir. Müslüman toplumlarda ulema sınıfı ender zaman dilimleri hariç yaşadığı dönemin siyasi iktidarı/otoritesi ile iyi ilişkiler kurarak otorite/iktidarların söz ve uygulamalarına dinsel zemin oluşturma gayretinde olmuştur ki, İslam'ın yaşamaya ve yaşatmaya dair "Kim haksız yere bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur."¹² temel prensibini görmezden gelmiştir. Dolayısıyla her söylem ve eylemini Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'in sözlerine dayandırma gayretinde olan Ulema sınıfı otorite/iktidar gölgesine sığınmada beis görmemiştir.

2. Türk İnkılaplarına Dair Görüşleri

Toplumlarda değişimler süreç içinde gerçekleşir. Bazen de değişime karşı gösterilen toplumsal direnç arzu edilen hedeflere ulaşmayı engelleyebilmektedir. Toplamların dinamik değişime açık bir boyutunun yanında değişime karşı kapalı statik boyutunun da olduğu sosyolojik bir gerçekliktir. Çünkü toplumların an itibarıyla içinde bulunduğu durum birçok aktör tarafından sürdürülmesinde fayda olduğu inancıyla sahiplenilmektedir. Diğer bir ifade ile toplumlarda var olan düzenin sahipleri için sistemin sürdürülebilir kılınması önemlidir. Çünkü değişimle birlikte düzen sahiplerinin kurduğu sistem zafiyete uğrayacaktır. Dolayısıyla Cumhuriyet idaresi ve devrimlerinden rahatsız olan sosyal kesimlerin olması da oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Abdullah Cevdet, gerçekleştirilen inkılapların toplumun bazı kesimlerinin hoşuna gitmeyebileceğini ve bir dirençle karşılaşılma ihtimalini; "... *muhterem başvekilimizin icabat-ı ilmiye ve fenniye istilzam ediyorsa avamın hoşuna gitmese bile onu istilzam etmek, idare adamları için bir vazifedir! sözü bizce belağ-ı mübeyyindir... Yirmi seneden beri biz halkın hoşuna gitmeyi değil, işine gitmeyi istidat etmeliyiz der dururuz...*"¹³ sözleri ile dile getirmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ilim ve fen yolundan giderek hedeflenen toplumsal inkılabı gerçekleştirebilecek birikime sahip olduğuna vurgu yapan Abdullah Cevdet, toplumun hoşuna gidecek söylem ve eylemlerde bulunma gibi çaba içinde bulunmayacağını bu durumun Mustafa Kemal Atatürk'ün mizacı ile örtüşmediğine işaret etmiştir.

Abdullah Cevdet, hedeflenen toplumsal değişimin hukuki zeminin en kısa zamanda oluşturulması gerektiğini, ekonomiyi ayağa kaldırmak için seferberlik ilan edilmesini, eğitimde zaman kaybetmeden Latin harflerine geçilmesini, Türk gençlerinin daha yüksek derecede eğitim almak için yurtdışına gönderilmesini, bunun içinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndan başlanması gerektiğini; "... *Kanunlarınız ve bilhassa "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" temizlenmeli. İmar, amel, istihsal, bizim fikri ve medeni ekonomi selasemiz olmalı. Latin harfleri kat'i bir azim ile mutlaka kabul olunmalıdır, olunacaktır. Beyhude vakit geçmesin! İçimizde okuyup yazmak bilmeyen kimse bulunmayacak; her sene laakal iki bin güzide Türk genci Amerika'nın Avrupa'nın daru's-sanayilerinde, fabrikalarında, daru'l-fununlarında, sanayi, ziraat, ticaret mekteplerinde tahsilde bulunacak; Türkiye vatandaşlarının ferdi kıymeti ictimaiyeleri yükselecek...*"¹⁴ şeklinde ifade ederek toplumun aydınlık yarınları için hedefler koymuştur. Türk toplumunun o gün içinde bulunduğu durum dikkate alındığında söylemlerin ne kadar anlamlı olduğu görülecektir. Yıllarca süren savaşlar nedeniyle ülke ekonomisi (üretim, ticaret) tamamen çökme noktasına gelmiş, insan kaynakları zafiyete uğramış, eğitim faaliyetleri gerilemiş, açlık ve sefalet toplumun kaderi haline gelmiştir. Böyle bir durumdan çıkmak için toplumsal inandırıcılığı ve güvenilirliği yüksek bir lider etrafında toplumun bütünleşmesi gerekmektedir. Söz konusu inandırıcılığı ve güvenilirliği ulusal

¹¹ Abdullah Cevdet, "Mustafa Kemal Paşa ve İlga-i Esaret", *İctihad*, no:187 (1925), 3708.

¹² Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 5/32, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997).

¹³ Abdullah Cevdet, "Yolumuz Aydınlandı", *İctihad*, no:182 (1925), 3621.

¹⁴ Cevdet, "Dumlupınar, Gazi Mustafa Kemal Paşa", 3431.

ve uluslararası platformlarda sağlayan Türk milletinin makus kaderini değiştiren Mustafa Kemal olmuştur.

Türk toplumunda Çağdaşlaşma, Asrileşme, Batılılaşma ve hatta Modernleşme olarak nitelendirilen sürece dair oluşmuş/oluşturulmuş yanlış bir kanaat bulunmaktadır ki, söz konusu sürecin Cumhuriyet döneminde başladığı şeklindedir. Halbuki Türk toplumunun çağdaşlaşma serüveni on sekizinci asırda başlamıştır. Diğer bir ifade ile çağdaşlaşma sürecinin iki asrı Osmanlı Devleti zamanında yaşanmıştır. Öncelikle askeri alanda başlayan yenilikler idari, siyasi, iktisadi, eğitim vb. birçok alanda kendini göstermiştir. Ancak en köklü değişimlerin Cumhuriyet döneminde gerçekleştiği gerçeğinin altını çizmekte fayda vardır. Türk toplumunun temel hedefinin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak olduğunun altını çizen Abdullah Cevdet, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklikleri; *"... Tekrar ederiz ki "Kanun-ı Medeni"yi aynen kabul etmemiz bizi Avrupa ve Amerika milel-i mütemeddinesinin teşkil ettikleri aile arasına girmemize mani olan şeyleri kaldırmıştır... Evvela teaddüd-ü zevcat usulünü ilga eden madde-i kanuniye mecliste hayli mukavemet görmüştür. Bir milletin nüfusunun artmasında teaddüd-ü zevcat'ın kuvvetli mühim bir amil olduğu ve binaenaleyh teaddüd-i zevcat'ın ibkası lazım geldiği ileri sürülmüştür. Almanya'da, İtalya'da teaddüd-ü zevcat yoktur. Türkiye'de teaddüd-ü zevcat vardır. Halbuki Almanlar dört senede üç milyon artıyor, İtalyanlar her sene harice beşyüzbin muhacir sevkettmeye mecbur kalacak kadar çoğalıyor. Teaddüd-ü zevcatın mübah ve meşru olduğu Türkiye nüfusunun bu miktarların üçte biri kadar arttığına şahit olmuyoruz.... Teaddüd-ü zevcat usulü nüfusun artmasına mucib olsaydı da yine biz onu terk ve def etmekte tereddüd etmezdik; zira bir milletin kuvveti fertlerinin çoğalmasında değil, ezcümle kuvvetli ve muhabbetli ailelerinin çoğalmasındadır. Fertleri değil aileleri çoğalan millet artmış olur..."*¹⁵ ifadeleri ile savunarak çok eşliliği nüfus artışı ile ilişkilendirmeye çalışanlara cevap vermiştir. Diğer yandan toplumda ailenin rolü ve önemine atıfta bulunan Abdullah Cevdet, *"... İçinde birden ziyade ana, hanım bulunan hane, hane değildir. Hatta han bile olamaz..."*¹⁶ diyerek çok eş barındıran aile düzeninde sevgi, saygı, huzur ve sükunet yerine öfke, kin ve nefretin öne çıkacağını, dolayısıyla bu aile ortamında yetişen çocukların kişilik bozuklukları yaşayacaklarına işaret etmiştir. Türk toplumunun hedefini gerçekleştirmesi için yapılması gerekenleri; *"... Birden ziyadeli zevceli ailelerle, Avrupa aile medeniyetine giremezdik. Hile-i şeriyeli kanunlarla mütemeddin Avrupa mahkemeleri sırasında bir adliye gösteremezdik... Kadını cemiyetten tamamen ayrı tutan mesturiyet denilen bir bidat-ı gayr-ı diniye ile mütemeddin cemiyetler arasında mevki alamazdık..."*¹⁷ şeklinde ifade ederek Türk Medeni Kanunu'nun kabulüne destek verirken *"... Mesturiyetin suret-i meşruasıyla Avrupa nisvanı, nisvan-ı İslam'dan ekseriyet ve umumiyet itibariyle daha ziyade mesturdur. Mesturiyetten murad validemizi, hemşiremizi, kızımızı, zevcemizi, bir çuvala koyup ağzını bağlamak ve onları hayvanlaştırmak hiç değildir..."*¹⁸ ifadeleriyle de kadınların sosyal yaşamdan uzak tutulmasına yönelik de sert eleştirilerde bulunmuştur. Görüldüğü üzere Türk toplumunda kadının giyim/kuşamı ve örtünmesi yaklaşık bir asırdır tartışılmaktadır. Her ne kadar günümüzde meseleye özgürlükler çerçevesinde yaklaşılarak problem çözülmüş gibi görünse de farklı sosyal kesimler kadınları giyim tarzları üzerinden yargılamakta bir sakınca görmemekte, mürteci/hafifmeşrep nitelemesinde bulunabilmektedir.

Toplumların yaşam felsefeleri, zihniyeti ve buna bağlı olarak din anlayışı; İnsan-İnsan, İnsan-Doğa ve İnsan-Tanrı ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Toplumda insana yüklenen anlam ve değer onunla girilen ilişkilerin düzeyinde belirleyici faktör olarak kendini gösterirken, Doğa ve Tanrı bağlamında da aynı gerçeklikle karşılaşmak mümkündür. Diğer bir ifadeyle yaşarken insanı kıymetlendiremeyen anlayış onu ahiret nimetleri ile ödüllendirmeye çalışmaktadır. Doğayı kendinden bir parça göremeyen bakış açısı onu yaşanmaz hale getirdikten sonra önemine vurgu yaparken, yaratıcı Tanrı ile sağlıklı bir iletişim kurma

¹⁵ Abdullah Cevdet, "Kanun-ı Medeni Hakkında", *İctihad*, no:205 (1925), 3989.

¹⁶ Cevdet, "Kanun-ı Medeni Hakkında", 3989.

¹⁷ Abdullah Cevdet, "İctihad'ın Yirmidördüncü Sene-i Devriyesi", *İctihad*, no:259 (1928), 4999.

¹⁸ Abdullah Cevdet, "Tesettür Meselesi", *İctihad*, no: 29 (1327), 810.

yerine yarattığı Tanrı üzerinden bir yaklaşım da kendini gösterebilmektedir. Bu itibarla Abdullah Cevdet, içinde yaşadığı toplumun yaşam felsefesi, zihniyeti ve din anlayışından duyduğu rahatsızlığı; “... Müslüman şarkın bu sukut ve hüsrânında diğer amillerin de bulunduğunu bilmez değildir. Fakat bu amillerden hiçbirisi telakkî-i meşumuyula dini amiller kadar kudret-i tenzil ve tahribe malik değildir. Din telakkîsi tenzil yerine ilave tahribe bedel tamir edici bir seciye ve kudret iktisab etmedikçe ve tadını değiştirmedikçe adını şarkda anmak mühlik olmakla devam edecektir. Binaenaleyh Türk menba-ı nuru Türk’e hurafeden münezzehe yeni bir hakime-i vicdan yaratmaya davetlidir...”¹⁹ ifadeleri ile dile getirmektedir. Tembelliği, miskinliği, “bir lokma bir hırka” anlayışını öne çıkaran kadercî bir din anlayışına oldukça mesafeli bir duruş gösteren Abdullah Cevdet, Türk toplumunun içine düştüğü girdaptan kurtulabilmesinin yolunun yeni bir din anlayışından geçtiğinin altını çizmektedir. Cumhuriyet rejiminin kendisine sağladığı özgürlük ortamı, onun bu ve benzeri sert söylemler geliştirmesine ve dolayısıyla küfrüne hükmedilmesine yol açmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere var olan düzenin menfaatperestleri, içinde bulundukları sistemin değişmesini istemedikleri için değişim talebini dillendirenleri “kâfirlik”, “zındıklık”, “hainlik” vb. kavramlarla nitelendirmesi oldukça anlaşılabilir bir duruma tekabül etmektedir.

Abdullah Cevdet’in üzerinde durduğu ve gerçekleşmesinden büyük mutluluk duyduğu bir diğer husus eğitim-öğretimin birleştirilmesi yani “tevhid-i tedrisat”tır. Batı medeniyetinin şekillenmesinde ve gelişmesinde kadın-erkek işbirliği yatmaktadır ki bunun temeli de müşterek eğitim ile atılmaktadır. Kadının toplumdan soyutlanmasının ve üretimde uzaklaştırılmasının Türk toplumunun geri kalmışlığında önemli bir yeri olduğuna değinerek; “İki cinsi birbirinden ayrı tutmak, biri birine göstermemek kadar ahmak ve gayri tabii bid’at tasavvur olunamaz...”²⁰ ifadelerini kullanmakta, kadın ve erkeğin bir arada çalışmasının herhangi bir olumsuzluğa sebep olmadığını; “...Viyana’da, Paris’te, Cenevre’de darülfünunlarda kliniklerde, laboratuvarlarda, hanım kızlar ve delikanlılar hep beraber çalıştık. Dermayan olunan mahzura dair bir vakiyaya şahit olmadım...”²¹ sözleri ile dile getirmektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na takdirlerini dile getirirken Atatürk’e olan hayranlığını; “... Terbiye-i müştereke usulü kati suretle tesis edilmeli ve bunun için bundan daha muvafık zaman olamaz... Türk halkının mutaassıp ve mürteci olmadığını Mustafa Kemal Paşa’nın dehakar gözleri herkesten evvel gördü... Terbiye-i müşterekiyi te’siste tereddüt etmek büyük bir ziyan olur...”²² sözleri ile bir kez daha ifade etmektedir. Diğer yandan Abdullah Cevdet’in eğitime dair üzerinde durduğu en önemli hususlardan biri de Latin harflerine geçilmesidir. Ona göre Arapça grameri zor ve öğrenilmesi güç bir dil olması dolayısıyla toplumu bu dil ile eğitilmesi mümkün değildir. Uzun yıllar medreselerde eğitim gören gençlerin bile zaman zaman Arapça okumakta zorlandıklarını en kısa zamanda Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiğini; “... Behemahal latin harflerini kabul etmeliyiz. Bu kanaatim pek kuvvetlidir ve otuz beş yaşındadır. Niçin kabul edilmeli? Arap harfleri Türkçenin inkişafına mani olmuştur: Nitekim Arabın metafiziği de Türkün inkişafına mani olmuştur. Türk, istiklal-i tamını iktisab etmek ve Avrupa ailesi mileline girmek, cemiyet-i beşeriyenin müstakil bir uzvu olmak için Arap harflerinden Arap tabiiyeti maneviyesinden kurtulmalıdır... onbeş sene evvel Celal Nuri Bey’in (Mukadderat-ı Tarihiyye) ünvanlı inkılabkar kitabına yazdığım uzun dibacede bu herifleri ve harfleri başımızdan atmadıkça Türk için hakiki necat yolu açılmayacaktır, demiştim...”²³ diyerek dile getirmekte ve Arapça ile ilgili olarak; “... Avrupa’nın bize kabul ettirdiği kapitülasyonlardan kurtulduk: Fakat Arap ve Arabistan kapitülasyonu üzerimizde hükümlanlık etmektedir.”²⁴ şeklinde yorumda bulunurken; “... Latin harfleri dediğimiz harfler esas menşe-i itibariyle bizim milli harflerimizdi...”²⁵ değerlendirmesini yapmaktadır. Dolayısıyla Latin harflerinin kabul edilerek eğitim-öğretim

¹⁹ Abdullah Cevdet, “Din ve Terbiye-i Vicdaniye”, *İctihad*, no:197 (1926), 3863.

²⁰ Abdullah Cevdet, “Müşterek Terbiye, Tevhid-i Tedrisat”, *İctihad*, no:168 (1924), 3400.

²¹ Cevdet, “Müşterek Terbiye”, 3400.

²² Cevdet, “Müşterek Terbiye”, 3401.

²³ Cevdet, “Latin Harfleri Hakkında”, *İctihad*, no: 204 (1925), 3973-3975.

²⁴ Cevdet, “Latin Harfleri”, 3973.

²⁵ Cevdet, “Latin Harfleri”, 3973.

faaliyetlerinin birleştirilmesine en güçlü desteği Abdullah Cevdet vermiş, muhalif söylemleri sert bir dille eleştirmiştir.

Toplumların dünyayı algılamalarında ve yaşam felsefesi oluşturmalarında dinlerin rolü oldukça büyüktür. Bu noktada din anlayışı hususu kendini göstermektedir. Din anlayışının oluşmasında kutsal metin ile kurulan temas ve onun anlaşılması gündeme gelmektedir ki, metni anlayan zihinlerin içinde bulundukları psiko-sosyal şartlar büyük önem arz etmektedir. Ancak rutinleşen din anlayışı çerçevesinde kutsal metni anlama ve üzerine düşünmekten öte seremonilerde sevap için okunması kendini göstermeye başlamaktadır. Konu Türk toplumu bağlamında ele alındığında asırlardır sürecin benzer şekilde işlediği görülecektir. Örneğin; namaza davet için okunan “Ezan” toplumda vakit bildiren bir duyuruya dönüşmüştür. Batı’da ise kutsal metinler toplumların kendi dillerine (İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Felemenkçe vb.) çevrilerek kutsal mesajın anlaşılmasına olanak sağlanmıştır. Her ne kadar din olgusuna yönelik olumsuz bir bakış açısına sahip olsa da Abdullah Cevdet, her toplumun kendi dilinde dinini yaşayabileceğini; “... Türk’ün beklediği geldi ve nur kılıcıyla zulmetleri deldi. İctihad aile-i fikriyesinden ve Ayasofya dersamillerinden Göztepe imamı Muhammed Cemal Efendi’nin bir mevzasında söylediği vecihle dini kapitülasyonlardan da kurtulmamız lazımdır. Millet bu esareti de yok etmek istiyor. Türk Tengrisine ana diliyle hitap edecek, Allah yalnız Arapça bilmez, Türkçe de bilir, O, poli-lugattır, yani ne kadar millet yaratmışsa cümlesinin dillerini bilir ve bu lisanlarla tekellüm eder ve her millete kendi lisanıyla söyler. Arapça’nın bir kelimesini anlamayan Türk’e, Fars’a, Fransız’a, Alman’a, ilh. Arapça hitap etmenin abes olduğu meydandadır. Göztepe imamı Muhammed Cemaleddin Efendi ilk defa ibadette Türk lisanını kullanmış olmak şerefini kazanmıştır. Bunu da milletin ilhamı ile yapmıştır. Millet Tengrisiyle bila-istiklal münasebete girmek istemiştir. Artık manasını anlamadığı kelimelerle Tengrisine hitab etmenin manasızlığını anlamıştır...”²⁶ ifadeleri ile dile getirmektedir. O, her bir bireyin kendi dilinde Tanrı’sı ile iletişim kurabileceğini bunun önünde hiçbir engelin olamayacağını düşünmektedir. Ancak bugün hala Türk toplumunda (kutsal metin) Kur’an-ı Kerim anlaşılmaktan daha ziyade okunarak sevap kazanılan bir kitap olma özelliğini korumaktadır.

Abdullah Cevdet, “... Her din muhabbet ve uhuvvet tesisi için gelmiştir... Bahaullah’ın te’sis, Abdü’l-baha’nın tanzim ve neşrettiği Bahailik akıl ile mütearız hiçbir fikri, hiç bir hükmü ihtiva etmemektedir...”²⁷ diyerek Bahailiğe karşı sempatisini ortaya koymuştur. Onun söz konusu sempatisinin arkasında Bahai düşüncesinde öne çıkan hoşgörü, sevgi ve pasivizm (savaş aleyhtarlığı) hususları gelmektedir. Abdullah Cevdet’in dine dair söylemleri genel olarak değerlendirildiğinde işlevini tamamlamış bir olgu olarak gördüğünü ifade edebiliriz.²⁸ Bu bağlamda; “...Fehm-i dini ile fehm-i ilmi arasındaki fark, daha sade söyleyelim, ilim ile din arasındaki fark şudur ki, ilim hararetsiz bir nurdur, din nursuz bir hararettir. Bununla beraber din, ilm-i mahz olmasa da daima muvafık-ı akıldır ve böyle olmak dinin şart-ı vücudu ve şart-ı bekasıdır...”²⁹ ifadelerini kullanmaktan imtina etmemiştir. Ancak o din olgusunun toplumların hayatından tamamen çıkmasının mümkün olmadığını bilincinde olduğu için en azından dinin dünya işlerine karışmaması gerektiğini; “...Otuz seneden beri istediğimiz, yolunda hayli şehit verdiğimiz, hayli ceriha aldığımız fütuhât-ı fikriye ve medeniyenin huzur-ı inkişafındayız. Müttehid ve Terakkiperver olmaları tabii olan münevverler için, ra’sinde Mustafa Kemal Paşa bulunan Cumhuriyet-i ahdiyenin en fiyaz ve müsait bir devre mebbe olacağı kanaatindeyiz... Abdullah Cevdet Bey senelerden beri “din”in “dünya” işlerine müdahalesine karşı isyan etmiş, bu fikrini neşr etmek için yazı yazmış, türlü türlü cezalara maruz kalmış, mahkemelere düşmüş ve mahkum olmuş bir muharrirdir...”³⁰ sözleriyle dile getirmekte ve laiklik ilkesinin sinyallerini vermektedir. Bir

²⁶ Abdullah Cevdet, “Tanrıya İlk Defa Türkçe Söyleyen İmam”, *İctihad*, no 206 (1926), 3942.

²⁷ Abdullah Cevdet, “Mezheb-i Bahaullah ve Dini Ümem”, *İctihad*, no:144 (1922), 3015.

²⁸ Ali Albayrak, Ömer Faruk Teber, Yusuf Gökalp, “Anadolu’da Bahai Faaliyetlerinin Tarihsel Bir Yansıması: Emin Ali’nin “Bahâî Hareketi Hakkında İlmî Bir Tettebbu” Adlı Makalesi”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5/4, 2020, 559-573.

²⁹ Cevdet, “Mezheb-i Bahaullah Dini Ümem”, 3015.

³⁰ Abdullah Cevdet, “Siyasi İstiklalden Sonra Vicdani İstiklal”, *İctihad*, no:164 (1924), 3337.

müddet sonra da laikliğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Anayasasına girdiğini görmekteyiz. Fakat Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin söz konusu ilkeye pek de uygun hareket ettiğini söylemek mümkün değildir. Ancak Türk tipi bir laiklikten söz edebilir.

SONUÇ

Türk toplumunun “Batılılaşma”, “Çağdaşlaşma”, “Asrileşme” ve hatta “Modernleşme” süreci yaklaşık üç asırlık bir zaman dilimini içine almaktadır. Bunun iki asırlık dönemi Osmanlı Devleti'ni bir asrı da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kapsamaktadır. Her iki dönemde de gerçekleştirilen yenilikler tepeden aşağıya doğru gerçekleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle tabandan tavana doğru oluşan talepler doğrultusunda gerçekleşmiş değildir. Özellikle Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılaplar dikkate alındığında bunlar uzunca bir zamandan beri toplumun “aydın” diye nitelendirebilecek sosyal kesimleri arasında tartışıldığı görülmektedir. Özellikle Batıcılık akımının temsilcileri ve Abdullah Cevdet söz konusu aydınların başında gelmektedir.

Abdullah Cevdet, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve inkılapların mimarı Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik büyük övgülerde bulunmaktadır. Onu Türk milletinin kurtarıcısı ve kaderini değiştiren lider olarak görmektedir. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk Abdullah Cevdet'in yıllardır uğruna mücadele verdiği konularda ciddi devrimler yapmıştır. Özellikle Saltanat ve Hilafet sistemlerinin kaldırılması, Türk Milleti'nin kendi kaderini kendinin belirlediği Cumhuriyet sistemine geçilmesi, Medeni Kanun'un kabul edilerek çağdaş medeniyet seviyesinin hedef gösterilmesi, işlevlerini yitiren medreselerin kapatılarak rasyonel eğitim kurumlarının oluşturulması, Latin harflerinin kabul edilerek eğitim-öğretimin toplumsal tabana yayılması vb. hususlar Abdullah Cevdet'in yıllarca uğruna mücadele verdiği ve gerçekleşmesini beklediği değişimlerdir. Ona göre uygulamaya konan bu inkılaplar sayesinde Türk Milleti'nin makus kaderi değişmiş, geleceği aydınlanmıştır. Çok kısa zamanda söz konusu inkılapları Türk Milleti'nin bağrından çıkardığı inkılapkar devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk gerçekleştirebilmiştir. Bugünlerde yüzüncü yılını kutladığımız Cumhuriyetimiz ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e dair tartışmaların devam ettiği de bir gerçekliktir.

Şu hâlde, Abdullah Cevdet, Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü hayranlıkla takip etmiş, gerçekleşen devrimlerin hararetle bir savunucusu olmuştur. Zaman zaman fikirleri ile toplumun sinir uçlarına dokunsa da ve olumsuz birçok nitelemeye maruz kalsa da Türk toplumu için ufuk açıcı söylemler ortaya koymuştur. Önemli olan düşün insanlarını toptancılık yaparak yargılamak yerine kendilerinden istifade edilebilecek hususları görebilmektir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Cevdet. *Hadd-ı Te'dip, Ahmet Rıza Bey'e Açık Mektup*. İstanbul: İctihad Matbaası, 1912.
- Abdullah Cevdet. “Daima Daha İleri Daha Yüksek”, *İctihad*, no:188 (1925), 3705-3707.
- Abdullah Cevdet. “Din ve Terbiye-i Vicdaniye”, *İctihad*, no:197 (1926), 3862-3865.
- Abdullah Cevdet. “Dumlupınar, Gazi Mustafa Kemal Paşa”, *İctihad*, no:170 (1924), 3429.
- Abdullah Cevdet. “İctihad'ın Yirmi dördüncü Sene-i Devriyesi”, *İctihad*, no:259 (1928), 4999.
- Abdullah Cevdet. “Kanun-u Medeni Hakkında”, *İctihad*, no:205 (1925), 3989.
- Abdullah Cevdet. “Latin Harfleri Hakkında”, *İctihad*, no: 204 (1925), 3973-3975.
- Abdullah Cevdet. “Abdullah Cevdet, “Mezheb-i Bahauallah ve Dini Ümem”, *İctihad*, no:144 (1922), 3015-3017.
- Abdullah Cevdet. “Mustafa Kemal Paşa ve İlga-i Esaret”, *İctihad*, no:187 (1925), 3708-3709.
- Abdullah Cevdet. “Müşterek Terbiye, Tevhid-i Tedrisat”, *İctihad*, no:168 (1924), 3400-3405.

- Abdullah Cevdet. "Siyasi İstiklalden Sonra Vicdani İstiklal", *İctihad*, no:164 (1924), 3337.
- AbdullahCevdet. "Tanrıya İlk Defa Türkçe Söyleyen İmam", *İctihad*, no: 206 (1926), 3942-3944.
- AbdullahCevdet. "Tesettür Meselesi", *İctihad*, no: 29 (1327), 810-812.
- Abdullah Cevdet. "Yolumuz Aydınlandı", *İctihad*, no:182 (1925), 3621-3623.
- Akgül, Mehmet. *Türk Modernleşmesi ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi, 1999.
- Albayrak, Ali, Teber, Ömer Faruk, Gökalp, Yusuf, "Anadolu'da Bahai Faaliyetlerinin Tarihsel Bir Yansıması: Emin Ali'nin "Bahâî Hareketi Hakkında İlmî Bir Tetebbu" Adlı Makalesi", *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5/4, 2020, 559-573.
- Erkal, Mustafa. *Sosyoloji (Toplumbilim)*. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir?*. çev. Nilgün Çelebi. Konya: Atilla Kitabevi, 2001.
- Hanioğlu, Şükrü. *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981.
- İnal, Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Korlaelçi, Murtaza. *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 5/32. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Mardin, Şerif. *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Uçar, Ramazan. *Abdullah Cevdet'te Din ve Batılılaşma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Uçar, Ramazan-Demir, Esra - Tarcan, Yasemin. "Din ve Değişim Bağlamında Türk Toplumu". *Toplumbilimleri Dergisi*, 16/33, (2022), 225-236.
- Vergin, Nur. *Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000.

STRUCTURED ABSTRACT

The strong survival of societies in the historical process is closely related to their social, political, administrative and economic structures. Since the phenomenon of change is one of the basic characteristics of societies, there may be periods when the existing social, political, economic and administrative structures do not overlap with social dynamism over time. This situation brings about new searches in society. Therefore, intellectual debates may arise between the defenders of the existing structures and the social segments in search of new ones. When the subject is considered in terms of Turkish society, it is possible to see that these debates were intensely realised especially in the last times of the Ottoman Empire. It is a fact that there were many intellectuals who objected to the existing situation in this period when the living standards of Turkish society declined and the institutions of the state lost blood. Abdullah Cevdet was one of the intellectuals who came to the forefront as a supporter of change and who was characterised as 'Westernist'.

As a prominent representative of the 'Westernist' movement, Abdullah Cevdet expressed his thoughts on many issues in order to help Turkish society and the Ottoman Empire get out of the negative situation in which they found themselves, and he endeavoured to guide the society from his point of view. With this attitude, he also received serious criticism from various social segments. However, these criticisms did not cause him to step back from his ideas and thoughts, but rather fuelled him even more. He also developed some extreme discourses while expressing his appreciation for Mustafa Kemal and the revolutions he carried out, who saw the Republican regime as a prescription for salvation for Turkish society, and the fact that the views he expressed during the Ottoman Empire were being realised with the Republic. It is possible to state that the analyses and comments in question are still up to date despite the passage of nearly a century. The study was carried out using the documentation method and based on Abdullah Cevdet's works, especially within the framework of 'İctihad Magazine' in which he shared his ideas and thoughts, and evaluations and comments were made.